

Драгољуб М. Поповић*

УПОРЕДНО УСТАВНО ПРАВО У ДЕЛУ МИОДРАГА ЈОВИЧИЋА**

Професор Миодраг Јовичић (1925–1999) био је свакако најзначајнији и најплоднији исленик на пољу уредног уставног права у српској науци. Правни факултет је завршио у Београду, где је и докторирао, а усавршавао се и у иностранству. Примео је различите утицаје страних писаца, нарочито француских, али му је главни узор остао Слободан Јовановић. Политички маргинализован, професор Јовичић је бављење уредним уставним правом схватио као својеврсно избављење од стварности с којом је био принуђен да се помири.

Дело професора Јовичића не одликује оригиналан метод него управо доследна примена метода прихваћених у светској науци. Професорово кључно дело су Велики уставни системи, у којима је систематски и синтетички изложио своје погледе на материју уредног уставног права.

Аутор чланка је током две године сарађивао с професором Јовичићем, чије је дело покушао да прикаже са савременим метода, најважнијих додацима, али и примљених утицаја. Ауторов закључак је да је на Јовичића, осим Слободана Јовановића, највише утицала француска наука.

Кључне речи: Миодраг Јовичић. – Слободан Јовановић. – Уставно право.
– Уредно право. – Страни утицаји.

---

* Редовни професор Правног факултета Универзитета „Унион“ у Београду, dragoljubpopovic@aol.com.

** Основе овог чланка су биле изложене на научном скупу Француско-српске везе – изучавање уставног права у Србији, одржаном 27. и 28. новембра 2015. године на Правном факултету Универзитета у Београду [напомена Уредништва].

1. ЖИВОТОПИС

Миодраг Јовичић је рођен 7. јануара 1925. године у Јагодини. Његов отац је после Првог светског рата завршио права у Паризу, а био је судија, потом државни тужилац, па опет судија и при крају каријере адвокат. Породица се често селила. Због тога је Миодраг Јовичић похађао школу у више градова – Београду, Скопљу, Пријепољу, Јагодини (Јовичић 2002а, 16–133). Напустивши Београд 1941. године, у време немачке окупације, матурирао је у Јагодини следеће године.

Други светски рат и окупација земље пресудно су утицали на судбину младића који ће постати један од наших највиђенијих правника, а једно време и професор права. У својеврсном некрологу, који није случајно насловљен „Размишљања над биографијом“, професор Милојевић, иначе Јовичићев колега с постдипломских студија, приметио је да постоји проблем с његовим животописом, који се јавља у периоду од краја рата до 1956. године (Милојевић 2002, 312). Ту празнину је попунио Јовичићев стари пријатељ Угљеша Крстић и то у истој књизи у којој је објављен Милојевићев текст (Крстић 2002, 277–287).

Од Крстића дознајемо да је Миодраг Јовичић у току рата, бораваћи у Јагодини, пришао националном покрету отпора. Пред крај 1942. године била је основана Југословенска равногорска омладина (ЈУРАО), којој је Јовичић приступио крајем 1943. Био је у штабу 501 шифрант у команди Групе јужноморавских корпуса и уредник илегалног листа *Глас Јухора*. С јесени 1944. године придружио се равногорској војсци у повлачењу према Босни. Ко зна како би се и где завршио његов живот да није било одговорног официра пуковника Миодрага Палашевића, који је омладинцима под својом командом наредио да се врате кући (Крстић 2002, 281).¹

Миодраг Јовичић је доцније био мобилисан у победничку војску, па је време од краја октобра 1944. до августа 1946. године провео у Југословенској армији (Јевтић 2002, 171). Имао је среће да не буде на најтежем месту. Нашавши се у јединицама које су напредовале кроз Босну, избегао је Сремски фронт.

Припадност равногорскоме покрету ипак му није била заборављена. Био је осуђен, по свој прилици већ 1946, а из затвора је изишао 1947. године, како Угљеша Крстић објашњава, „на основу

1 Палашевић, кога Крстић помиње као пуковника, у ствари је био потпуковник, како се наводи у одредници с његовим именом у Википедији. Погинуо је у одлучујућој бици с партизанским снагама, у мају 1945. године на Сутјесци.

указа о помиловању“ (Крстић 2002, 283).² О боравку у затвору Јовичић нам је оставио само један кратак али веома упечатљив напис, на чијем почетку стоји као мото својеврсна анатема. Иначе помирљив и благ, Миодраг Јовичић је бацио проклетство на предратног жандармеријског наредника, пресвученог у милицајца новог режима, који је дигао руку на српског сељака (Јовичић 2002б, 140–147).³ У потресној цртици у којој тамничар претуче сељака зато што је примио комадић хлеба од непознате жене, док ова чека да то однесе своме заточеном сину, остаје непозната тачка Јовичићевог посматрања. Та непознаница се придружује много широј белини у његовом животопису.

По изласку из затвора Миодраг Јовичић је уписао Правни факултет у Београду. Студирао је уз рад, дипломирао 1952, а у то време се и оженио 1949. године. Није имао деце. У току студија је, да би се издржавао, радио свашта. Угљеша Крстић је написао да су њих двојица једно време радили као надничари на градилишту на углу Београдске и Његошеве улице (Крстић 2002, 285). Сам Јовичић у једном интервјуу наводи да је при крају студија савладао стенографију, па се и од тога издржавао (Јевтић 2002, 189). По завршеним студијама био је једно време адвокатски приправник, али га адвокатура није привукла.

Могло би се казати да се Јовичићев ход по мукама некако окончао 1956. године. Нешто пре тога био је једном уредбом Савезне владе основан Институт за упоредно право у Београду. Директор Института професор Бора Благојевић тада је позвао младог правника, кога је запазио на студијама, да постане сарадник новооснованог Института. Јовичић је у Институту за упоредно право радио од 1956. до 1977, кад је прешао на Правни факултет у Новом Саду, где је као редовни професор пензионисан 1985. године. Те године је постао дописни члан Српске академије наука и уметности, за чијег је редовног члана изабран 1994. (Јевтић 2002, 172).

Докторирао је 1965. године на Правном факултету у Београду, одбранивши тезу под насловом *Структура и територијална организација локалне самоуправе у европским земљама* (Јевтић 2002, 171). Од 1965. до 1989. године био је уредник *Архива за правне и друштвене науке*, најстаријег правничког часописа у нас, који је под његовим руководством играо важну улогу у нашој науци. Као академик се нарочито истакао организацијом многих врло запа-

2 Изгледа да је то била амнестија јер је и сам Крстић пуштен из затвора на основу тог акта. По свој прилици је реч о указу ондашњег Президијума ФНРЈ.

3 Као што су недовршена остала Јовичићева Сећања, тако је и ово, по свему судећи, једини сачуван његов запис о затворским данима.

жених научних скупова (Милојевић 2002, 316). Био је и генерални секретар Савеза удружења правника Југославије и председник Југословенског удружења за уставно право (Тркуља 2002, 347–348).

Тако би у најкраћем изгледао животни пут Миодрага Јовичића, повученог и скромног човека, стално загледаног у књиге, професора који није много волео да предаје, зато што је сматрао да је научни рад занимљивији од предавања и да му више одговара.⁴ Он је живој речи с катедре увек претпостављао студиозно истраживање и писање у тишини кабинета. Захваљујући тој склоности постао је један од наших најплоднијих правних писаца. У његовој библиографији нашло се скоро четири стотине јединица, од чега чак двадесет књига (Степановић Тодоровић 2002, 349–389).

Живот Миодрага Јовичића угасио се 16. октобра 1999. године. Оставио нам је своја дела.

2. ДЕЛА

Обимна библиографија Миодрага Јовичића може се разврстати у књиге и чланке. Књиге обухватају монографије и систематска дела. Од те најважније подврсте две књиге избијају у први ред. То су *Савремени јолићички системи*, издати у Новом Саду 1981. године, и *Велики уставни системи*, објављени у Београду 1984. године.⁵

Та два систематска рада представљају круну Јовичићевог стваралаштва, али се мора рећи да су његове монографије засноване на истом методском обрасцу на којем почивају и систематска дела. Наиме, пишући о референдуму, о систему локалне самоуправе, о одговорности носилаца јавних функција, о уставу, о савременом федерализму, о појму закона итд. Јовичић се увек указивао као компаратист. Већ по темама које је обрађивао јасно је да је био конституционалист, па то, заједно узето, даје његов донекле заокружен портрет. Миодраг Јовичић се бавио упоредним уставним правом, поставши наш најизразитији компаратист, не само у тој правној грани него, рекло би се, и уопште, међу свим нашим правницима.

Јовичићев стил је увек био строг, јасан и прецизан, а не китњаст или склон украсима. Упркос строгости стила, његова реченица не мучи читаоца него га, напротив, позива на дружење и

4 Лична комуникација проф. Јовичића писцу ових редова изречена је у више наврата.

5 У овоме раду ће оба дела бити коришћена онако како су репродукована у *Избраним сјисима*, које су постхумно заједнички издали Службени гласник и Правни факултет у Београду 2006. године (Јовичић 2006).

продужетак читања, од којег се може много сазнати. Пишући он није тежио бравурама, обртима или парадоксима, како би привукао пажњу или забавио. Писао је за стрпљивог, преданог и знања жељног читаоца.

Јовичић увек доследно, скрупулозно и готово геометријски прецизно користи категоријални апарат. Ако за један појам постоји више израза, мора се у читавоме тексту користити само један од ових. Иначе ће, сматрао је, читалац бити збуњен и доведен у недомицу.⁶

Јовичић није писао да забави, али ипак, рекло би се, ни да само подучи, бар не нападно. Он је пре свега саопштавао и објашњавао, а далеко ређе полемисао, премда је у науци имао сопствени став и јасно обликовано мишљење. Туђи ставови му нису сметали. Код њега је, укупно узев, много више дескрипције него теорије. „У области којом сам се највише бавио – уставном праву, нисам створио никакву теорију, нисам засновао неку своју школу. Питање је да ли је то уопште и било могуће.“ Те речи је изговорио у разговору с новинаром Милошем Јевтићем, кад је већ имао заокружено дело и напунио седамдесет година (Јевтић 2002, 198).

Једноставан, али строг и логичан у стилу, Јовичић је такав био и у композицији. Обратимо ли пажњу на два његова систематска дела, то ће нам се одмах указати. *Савремени њолиитички системи* имају четири дела. Први чине „Општа и уводна разматрања“, за којима долазе један за другим политички системи буржоаских земаља, потом социјалистичких и, на крају, политички системи земаља у развоју (Јовичић 2006, 541–806).

Велики уставни системи једва да имају нешто сложенију концепцију. Тамо после врло кратког увода од свега неколико страница долазе два дела. Први носи наслов „Уставни системи седам земаља“. Тих седам земаља су Уједињено Краљевство, САД, Француска, Швајцарска, СССР, Кина и Индија (Јовичић 2006, 7–353). Други део је насловљен „Компаративна анализа седам уставних система“ и краћи је од првог; по обиму је отприлике раван једној трећини претходног (Јовичић 2006, 353–479).

Ни у једном од систематских дела нема у композицији нечега што би посебно одликовало писца или наговестило његов став према посматраним појавама. Наслови су стегнути логиком, готово као да се плаше да буду изразити или да одступе од неког невидљивог стандарда учтивости. Код Јовичића су и наслови и

6 У такво поступање је писац ових редова имао прилику да се лично увери кад му је професор Јовичић рецензирао и критиковао радове.

читавао излагање наглашено одмерени, свака реч извагана пре него што је доспела на папир, а онда још пажљиво уклопљена у целину, која опет мора бити подвргнута законима логике и симетрије. Иако не пише досадно, Јовичић пише науку, а то за њега подразумева строгост и према себи и према предмету истраживања. Проучавање је због тога скрупулозно, изведено до танчина, па не оставља нимало простора недоумицама или нејасноћама.

Наш најизразитији компаратист, каквим се указује у делу, био је то и по спреми. Није уопште замисливо да би се, педантан и систематичан какав је био, Јовичић латио нечег за што није био прописно, школски припремљен. Он је још на почетку рада у Институту за упоредно право завршио студије сва три круга на Међународном факултету за упоредно право, положио испите и добио одговарајућу диплому (Тркуља 2002, 345–346).

Као што се из Јовичићевог животописа може наслутити, његово бављење упоредним правом и интересовање за ту дисциплину није било случајно него је, напротив, изазвано животним приликама и околностима. Маргинализован у новом друштвеном поретку после рата, осуђен на затворску казну, па помилован, злопатио се да би се издржавао радећи послове који га нису занимали нити су му уопште одговарали. Позив да ради у Институту за упоредно право дошао му је као спас.

Оправдано звучи Милојевићева опаска да су по институтима у оно време радили они „који су били неподобни за рад другде“ (Милојевић 2002, 314). Јовичић је искористио прилику која му се указала, али је та прилика некако била у складу с његовим мишљењем и ставовима. Упоредно право га је привлачило. Он је, много доцније, у интервјуима објаснио сопствену духовну ситуацију на почетку каријере. Милошу Јевтићу је за Радио Београд казао да се у Институту, упрошћено речено, бавио проучавањем страног права. Томе је прибегао зато што није желео да се бави домаћим уставним правом (Јевтић 2002, 190–197).

Ту исту мисао је у ствари саопштио још нешто раније у разговору с Милошем Кнежевићем. Рекао је да се бавио компаративним истраживањима „бежећи од наше уставне стварности“. Додао је како му се чини да му је такво бекство омогућило да сачува „људски и научни интегритет“ (Јевтић 2002, 239). Милојевић је зато као *ultimum vale* с правом изрекао да је Јовичић, окренувши се упоредном праву, „смањио идеолошку мору над нашим позитивним правом“ (Милојевић 2002, 314).

Тако је основни и првобитни подстицај за бављење упоредним правом Миодраг Јовичић добио од невеселих животних околности

које су га окруживале. Рекло би се да су те околности представљале изазов готово у Тојнбијевом смислу речи. Ако прихватимо да га је изазов нагнао на стварање, ваљало би ипак поставити и питање како се то стварање одвијало, чије је утицаје претрпео, шта је за нашег најизразитијег компаратисту представљало извор надахнућа? Шта га је суштински обликовало у науци?

3. УТИЦАЈИ

Миодраг Јовичић се, из поменутих разлога, формирао с извесном доцњом. Изгледа да је први пут боравио у иностранству кад је отишао на студије упоредног права у Луксембургу, где је некад било седиште Међународног факултета за упоредно право (Јевтић 2002, 171).⁷ Доцније је, још увек пре него што је одбранио докторску тезу, као стипендиста УНЕСКО-а, провео шест месеци у Швајцарској, Шведској и Енглеској, 1959–1960. године (Тркуља 2002, 346).

Та два места у Јовичићевој биографији односе се на његов формативни период научног бављења правом. Још пре тога је, међутим, сасвим извесно претрпео неке утицаје о којима је данас тешко просуђивати, али их свакако треба поменути. У разговору с Кнежевићем поменуо је како му је отац врло давно, рекло би се на преласку из детињства у младост, препоручио Слободана Јовановића, пре свега због лепог правничког стила. На томе истом месту је казао како је током рата, помишљајући на то да ће, кад рат прође, студирати права, читао уџбеник *Увод у њравне науке* Ђорђа Тасића. Наводи да је то штиво читао с муком, али и да је у очевој библиотеци нашао дела Бартедемија и Есмена, којима се такође посветио у оно време. Тек доцније се упознао с Келзеновим радовима и, како се изразио, „бројним француским и англосаксонским писцима из области уставног права и политичких наука“ (Кнежевић 2002, 238).

На основу ових штурних навода, али узимајући у обзир и обимну стручну књижевност коју је користио у својим делима, рекло би се да Јовичић није примио ниједан изразит страни утицај. Писци који су писали на енглеском стоје у његовим референцама некако раме уз раме с онима који су писали на француском

---

7 Податак из интервјуа Милошу Јевтићу за Радио Београд о првом путовању у иностранство који се поклапа с наводом из Биографије (Тркуља 2002, 345), где се помиње почетак студија у Луксембургу.

језику. За њима долазе други, пошто је читао и на немачком, италијанском и руском.

Поглед на библиографију која се налази на почетку другог дела *Великих уставних система* довољно је илустративан (Јовичић 2006, 354–355). Од неких шездесетак наслова, дванаест је на француском, укључујући класике, као што су Монтеѕкје и Токвил. Једна књига Карла Фридриха је коришћена у преводу на француски. Тај аутор је у списку коришћене књижевности заступљен с два рада и још једним коауторским. Од Француза је Диверже заступљен с два наслова, колико имају чак три писца који пишу на енглеском, не рачунајући већ поменутог Фридриха. Ипак је, с три наслова, највише заступљен Вер (*Wheare*), чија су дела на енглеском. Тешко је при оваквом увиду рећи да је наш писац био под претежним утицајем једног језика или једне једине стране, националне правничке књижевности; пре би се рекло да је био изложен различитим утицајима. Ово тим пре што и један италијански правни писац, Бискарети ди Руфија (*Biscaretti di Ruffia*), има две одреднице, једну додуше као коауторску.

Код Јовичића су се страни утицаји мешали и он их је примао на начин који нам се указује као природан због спонтаности и изостанка жеље да подражава какву научну моду, правац или стил излагања, које је могао затећи на страни.

Ако није узимао узоре из иностране правне књижевности, Миодраг Јовичић је ипак имао узор међу домаћим правним писцима. Славни Слободан Јовановић му се увек указивао као путоказ у размишљању и најважнији пример за углед. Није случајно што је пред крај живота објавио једну дидактичку монографију о нашем славном правнику и свестраном правном писцу (Јовичић 1997).⁸ За Слободана Јовановића је казао да „бољег учитеља у науци не бисмо могли пожелети“ (Јовичић 2004, 189).

Занимљива је Милојевићева опаска да је Јовичић своје велико поштовање према Слободану Јовановићу „све више показивао како је време пролазило“ (Милојевић 2002, 327). Та тачна мисао лепо сведочи о развитку наших духовних прилика у другој половини прошлог века. Подсетимо се да је Слободан Јовановић, потпредседник, а једно време и председник владе у егзилу, који је свој век окончао као избеглица у Енглеској, после рата био осуђен у одсуству. Његове радове је, неформално речено, било пожељно критиковати, а препоручљиво не помињати.

8 Књига *Слободан Јовановић, илустрирана монографија* доживела је под истим насловом и друго издање 2004. године (Јовичић 2004). Објављена је у библиотеци *Трајкови Правној факултету* у Београду.

На поређење Јовановићевог и Јовичићевог метода у упоредном праву вратићемо се нешто доцније у овоме тексту. Нека овде остане забележено Јовичићево огромно уважавање Слободана Јовановића и приврженост његовоме делу. Изгледа да је управо то дело, иако није превасходно посвећено упоредном праву, произвело највећи утицај на нашег врсног компаратисту. Запитајмо се због тога какав је био основни методски приступ упоредном праву у делима Миодрага Јовичића.

4. МЕТОД

На самом почетку се може рећи да се Јовичић није бавио теоријом упоредног права, на начин како је то чинио рецимо Леонтен-Жан Константинеско, или Родолфо Сако, да наведемо само два изразита примера (Constantinesco 1972; 1974; Sacco 1990). У његовој обимној библиографији, која је већ поменута, ретко се срећу чланци који би се могли означити као они који припадају самој теорији упоредног права.⁹

Јовичић се, дакле, није бавио теоријом упоредног права него искључиво упоредним уставним правом. Због те чињенице смо дужни да, говорећи о упоредном методу, поглед још једном управимо ка његовим систематским делима, у којима су схватања нашег писца највише дошла до изражаја.

Своје погледе на упоредни метод Јовичић је у већој мери изразио у *Савременим политичким системима* него у *Великим уставним системима*, иако би се могло казати да ова друга књига стоји на врху његовог бављења упоредним уставним правом. То је на неки начин разумљиво у светлости чињенице, коју смо управо утврдили, да наш писац није био теоретичар упоредног права.

Излагање о упоредном методу проналазимо у „Општим и уводним разматрањима“, која, шаховски речено, представљају отварање *Савремених политичких система* (Јовичић 2006, 565–570). Јовичић полази од става да је поређење у друштвеним наукама неопходно из два разлога. Један је шири; то је, уопштено речено, постизање сазнања, док се други, ужи, састоји у једноставном утврђивању сличности и разлика међу посматраним појавама.

Ако се проучавају политички системи као целине, добија се вертикални пресек политичких система. Напротив, ако се проучавање обавља по елементима политичких система, добија се хо-

9 Изузетак ипак има, као што је, на пример, чланак из 1965. године (Јовичић 1965).

ризонтални пресек. Осим тога, Јовичић настоји и на тврђењу да је упоредни метод неопходно допунити социолошким.

Кад говори о појавама које се пореде, наш писац једноставно каже како те појаве морају имати минимум заједничких својстава. Та околност пружа основу за поређење.

Најзад, иако је књига о којој је овде говор посвећена политичким системима, Јовичић је у начелним опаскама саопштио свој став о концепцијама проучавања уставног права. Према његовом мишљењу, постоје три такве концепције. Једна је теоријско проучавање, друга се одликује позитивноправним приступом, док је трећа, рекло би се, казуистична, премда се аутор није тако изразио (Јовичић 2006, 570).

Теоријско проучавање уставног права посвећено је основним начелима односа грађана и друштва. У оквиру њега се излажу основне положаја и функционисања државних органа, права и слобода грађана. Позитивноправна концепција „систематизује знања о уставноправним категоријама, онако како су оне утврђене уставним нормама“. Најзад, трећа концепција, за коју Јовичић каже да је „типична за САД“, подразумева „научну обраду случајева из праксе у којима долази до примене уставних норми“. Ово је једно од ретких места у Јовичићевом делу на којем је изразио мисао о поређењу метода проучавања уставног права. Поновимо, он се није бавио методским истраживањима. Ограничио се, и то веома успешно, на упоредно уставно право.

Томе треба додати наводе из кратког „Увода“, на почетку *Великих уставних система* (Јовичић 2006, 7–14). Јовичић ту прави разлику између оног што назива „механичким“ поређењем, с једне стране, и поређењем друге врсте, које назива „вишим“, приписујући му већу плодотворност. Ово друго би се можда могло назвати и синтетичким.¹⁰ Механичко поређење уставних система састоји се у излагању о тим системима као целинама. Више, плодотворније поређење је, напротив, „свестрано поређење битних елемената појединих система“.

Том вишем облику поређења Јовичић је приступио на завршним страницама *Великих уставних система* (Јовичић 2006, 356–478). Синтетичкој анализи је подвргао неколико елемената, као што су, примера ради, појам устава, облици територијалног

10 Занимљиво је да писац овде не прибегава изразу „синтетичко“, иако је раније у *Савременим политичким системима* проговорио о неопходности „синтетичког закључка“, као неоствареном задатку у тој књизи. Уп. Јовичић 2006, 12, 57.

организовања, средишњи органи власти или механизми оцене уставности. Поступак је при таквом поређењу сажет и ефектнији од механичког поређења. Тај поступак је обogaћен класификацијом, али, упркос томе, у коначном исходу нема амбицију да досегне до високе научне апстракције и чисте теорије државе.

Ова кратка скица Јовичићевог методског приступа сведочи о ауторовој основној усмерености. Он је тежио проучавању уставног права као таквог, па зато изгледа да га није много занимало начелно расправљање о упоредном методу као начину истраживања.

За Јовичића је упоредни метод један, готово би се могло казати, природан поступак компарације којом се утврђују сличности и разлике међу посматраним појавама. Ове опет морају имати неку најмању меру сличности међу собом, како би се уопште могле пропустити кроз филтер упоредног метода. Кад се користи такав приступ проблему, изгледа као да у упоредном уставном праву нема нечег посебно компликованог, а приступачност Јовичићевог стила у излагању ће такав утисак свакако појачати код читаоца.

5. ОПШТИ ОСВРТ

Општи осврт на упоредно уставно право Миодрага Јовичића ваљало би почети једном опаском која се односи на предмет његовог научног интересовања. Пада, наиме, у очи да је наш најизразитији компаратист проучавао само једну од две велике области које спадају у материју уставног права.

Јовичић се занимао искључиво за организацију власти. Он није писао о основним правима грађана. Два капитална дела су му посвећена ономе што Англосаксонци зову *Comparative Government* и он је уистину био професор тога предмета. Ни међу монографијама нема оних које би обрађивале основна права.¹¹

Разлоге таквог поступања данас није могуће утврдити довољно поуздано. Ипак се намеће мисао да су пресудне биле прилике у којима се Миодраг Јовичић научно формирао, као и време и друштвене околности у којима је стварао. Систематском проучавању основних права грађана у оквиру предмета уставно пра-

---

11 Теми о основним правима грађана Миодраг Јовичић се некако највише приближио пишући о заштитнику права (уп. Јовичић 1969). Ипак и у тој невеликој монографији више је пажње посветио ономе што би се могло назвати организационим аспектом поступања заштитника грађана него самим правима која омбудсман штити.

во у његово време на нашим универзитетима није се приступало. Људска права су већ као сам израз, бар у почетку, имала готово субверзиван призивок.¹² Вероватно је то определило нашег писца, мада се мора рећи да су по свој прилици и његове научне и личне склоности одиграле важну улогу.

Посебну пажњу привлачи питање функције упоредног права у Јовичићевоме делу. Већ је речено да се поређење указује као својеврсно супротстављање особина појава које се пореде. Те појаве опет морају бити у неку руку сличне, зато што је таква најмања мера сличности управо она околност која омогућава поређење.

Сврха поређења је за Јовичића само сазнање истине. Због тога би се могло казати како се основна функција упоредног метода код Јовичића састоји управо у томе да се постигне један вид експликативне компарације. Применом упоредног метода постиже се поређење које нас доводи до истине, компарација која објашњава и уводи у свет чистог сазнања.

Функција упоредног права је фокусна тачка којој се ваља обратити кад се разматра Јовичићев однос према најважнијем од његових узора и извора надахнућа – Слободану Јовановићу. Писац ових редова је, рашчлањавајући Јовановићев приступ упоредном праву, закључио како је оно код Јовановића представљало подлогу опште теорије права (Поповић 2008, 114–115). Слободан Јовановић је полазио од материјала упоредног истраживања, да би га користио као предлог за апстракцију и стварање опште теорије државе. Због таквог поступка у Јовановићевој теорији државе видљивост примене упоредног метода лежи у обрнутој размери са ступњем апстракције у излагању (Поповић 2008, 118).

Суштински посматрано, Јовановић је теоретичар, па је крајњи циљ његовог закључивања у ствари апстракција, која формулише теоријски став. Зато се, кад упоредноправни материјал не пружа довољно могућности за апстрактне исказе, Јовановић зауставља на компарацији и изјављује да теоријска конструкција није могућа. Тако је поступио пишући о појави коју је назвао „поратном државом“, која се нама данас указује као „међуратна“. То је био државни облик створен у Европи после Првог светског рата. Јова-

12 Писац ових редова се сећа савета који је његовој колегиници из генерације младих асистената осамдестих година прошлог века дао један веома добронамеран, широкогруд и младим људима наклоњен професор уставног права с београдског Правног факултета. Она се није могла одлучити да ли да у Стразбуру похађа летњи течај упоредног права или права људских права. Добронамерни професор је саветовао, додуше не образложивши своје мишљење, да то ипак буде упоредно право.

новић је, пишући о том облику државе, поредио читаве системе, зато што је сматрао да се различити облици посматране појаве не могу обухватити у једну логичку целину и правничку конструкцију (Јовановић 1990, 415; Поповић 2008, 104).

У тој тачки постоји паралела предмета посматрања, ако се један крај другог поставе Слободан Јовановић и Миодраг Јовичић. Као што први није могао јединственим теоријским погледом обухватити међуратне демократије и ауторитарне државе, тако ни други није налазио довољно копчи између буржоаских и социјалистичких држава. Јовичић је стварао у време хладног рата и постојања супротстављених блокова држава. Вероватно у тој чињеници треба тражити разлог због којег је наш писац одустао од стварања теорије. У његовом начину примене упоредног права ово се не указује као предлогак правне теорије. Компарација не изазива апстракцију него се зауставља на експликацији. Зато нису многобројне монографије у којима је наш писац поступао друкчије и упуштао се у апстрактне, чисто теоријске закључке. Као примери се могу навести књиге о савременом федерализму, затим о уставу и о закону (Јовичић 1973; 1977а; 1977б). Такви примери ипак не оповргавају овде описану општу слику.

Кад се оно што је управо речено осмотри у целини, добија се утисак да се Јовичић у методском поступку слаже са својим узором Слободаном Јовановићем. Некохерентан материјал изведен из упоредног истраживања не омогућава приступање апстракцији као вишој фази закључивања. Због тога изостаје стварање теорије код Јовановића у *Порайној држави*, а код Јовичића у читавоме делу.

Ако поступак коришћења упоредног права у некој од књига измиче правилу, остаје ипак главни закључак да у крунским делима, која смо раније поменули, Јовичић остаје доследан себи и различит од свог узора Јовановића, премда начелно сагласан с њим. Покушаја стварања теорије на основу материјала упоредног права нема ни у *Савременим политичким системима* ни у *Великим уставним системима*. Можда је управо то изостајање тежње за теоретисањем учинило да се Јовичић представи као компаратист *par excellence* па тако заузме чеону позицију на томе пољу у српској науци.

Прилике обликују људе и постављају им изазове, а они који се одваже да на ове одговоре знају бити и награђени, премда се то не дешава увек. Јовичић се у једном чланку осврнуо на прилике у којима је стварао Слободан Јовановић, али је на томе месту из-

међу редова проговорио и о онима у којима је сам стварао. Није случајна чињеница што је тај чланак представљао његов реферат на саветовању о Слободану Јовановићу, организованом у Академији наука, деведестих година, кад су већ минула вунена времена. У том напису је казао како је Слободан Јовановић, за разлику од оних у његовој, Јовичићевој генерацији, „могао слободно да пише, да без устегања и зазирања од било кога и било чега, развија и изражава своју мисао“ (Јовичић 1998а, 421).¹³

У ову једноставну опаску као да су стали не само Јовичићева личност и његов научни пут, него и читава методологија његовог стваралаштва. Он је своје размишљање зауставио на експликативној компарацији и постао велики професор предмета *Comparative Government* зато што је стварао у ситуацији ненаклоњеној апстракцији и теорији. Био је конституционалист који се уставним правом бавио једино као упоредним правом. Целокупан његов рад је у суштини почивао на једној врсти бекства у упоредно право, бекства које је, да се опет послужимо Милојевићевом речју, смањило „идеолошку мору над нашим позитивним правом“ (Милојевић 2002, 314).

Духовни поступак бекства у упоредно право био је изазван незадовољством мучном стварношћу.¹⁴ То бекство је, међутим, створило нашег највећег компаратисту. Ваљало би се због тога на самоме крају овог излагања обратити и условима тога бекства и запитати се како је оно уопште било могуће у ондашњим друштвеним околностима.

Раније смо поменули како се осамдесетих година прошлог века код нас с неповерењем гледало на право људских права. Људска права су у то време била оно што је упоредно право представљало на прелазу из четрдесетих у педесете године XX века. Та дисциплина је сматрана буржоаском, што је у оно доба био погрдан израз. Штавише, социјалистички правници су у земљама совјетског блока чак начелно оспоравали могућност поређења права социјалистичких држава с оним што су називали буржоас-

13 Истоветну мисао затичемо и у монографији о Слободану Јовановићу (Јовичић 2004, 185).

14 Данас је мање познато да је Миодраг Јовичић с групом истомишљеника издавао, у свега неколико шапирографисаних примерака, лист *Реч младих Срба*, ширен поверљивим путем. Јовичић је објављивао чланке под псеудонимом Братислав. У чланку од 15. јануара 1950. године Јовичић пише: „Данашњи режим до сржи је реакционаран [...] због гушења слободе мисли и речи, због спутавања уметности, реакционаран због опште декаденције у појмовима до које је довео“ (Јовичић 1998б, 61).

ким правом (Constantinesco 1974, 28).¹⁵ Упоредноме праву ту није могло бити места. У годинама одмах после Другог светског рата ситуација је и у Југославији била слична. Наша духовна клима се у почетку суштински није разликовала од оне у другим социјалистичким земљама.

Упркос томе, услед сплета међународних околности, а свакако под утицајем Запада, у социјалистичкој Југославији је политички поредак почетком педесетих година био ублажен. Ублажавање се догодило у многим сферама културног живота, на пример у ликовној уметности или књижевности, где је био напуштен тзв. социјалистички реализам. У тим околностима је основан и Институт за упоредно право, што је већ поменуто у овом напису.

Миодраг Јовичић је нашао котву спаса у Институту за упоредно право, неговао је упоредно уставно право у сопственој варијанти експликативне компарације и није се занимао за теоријска уопштавања. Постао је истакнути компаратист, плодан писац, конституционалист – професор предмета *Comparative Government* и наш уважени научник и академик. Захваљујући своме доприносу српској правној науци Миодраг Јовичић припада историји и у њој представља светлу тачку.

6. ЕПИЛОГ

Писац овог текста је требало да оствари врло тешку намеру. Требало је да ученик, колико се може непристрасно, прикаже свог учитеља, кога је упознао почетком осамдесетих на Првом конгресу Међународног удружења за уставно право. Због тога се може десити да је у жељи за непристрасношћу преовладала претерана строгост, бар у оцени утицаја страних писаца и правничке књижевности на професора Јовичића. Рекло би се да је професор својим духовним уочиштем пре и изнад свега сматрао Француску; вероватно под утицајем свога оца, француског ђака, али и свога највећег узора – Слободана Јовановића.

Једна животна цртица то може илустровати. Кад је широм света обележавана двестота годишњица Велике француске револуције, професор Јовичић, иако позван, није дошао на прославу на Правном факултету у Београду. Отишао је у Загреб, на скуп који је организовала тамошња Академија наука. Аутору овог те-

---

15 Радови Поха и Петева, као и Имреа Сабоа, на које се на овоме месту позива Константинеско, били су објављени у другој половини шездесетих година прошлог века.

кста је доцније објаснио како је такву одлуку донео пошто је видео програм прославе у Загребу. Било је предвиђено да скуп почне интонирањем француске химне. Круну објашњења представљале су његове речи: „Знате, много волим да чујем Марсељезу.“

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

- Constantinesco, Léontin-Jean. 1972. *Traité de droit comparé, tome I*. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence.
- Constantinesco, Léontin-Jean. 1974. *Traité de droit comparé, tome II*. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence.
- Јевтић, Милош. 2002. Разговори. 171–274. *Миодраг Јовичић о себи и друји о њему*, ур. Јовица Тркуља. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Јевтић, Милош. 2002. *Razgovori. 171–274. Miodrag Jovičić o sebi i drugi o njemu*, ур. Jovica Trkulja. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)
- Јовановић, Слободан. 1990. *Сабрана дела Слободана Јовановића – њом 8*. Београд: Београдски издавачко-графички завод – Југославија-публик – Српска књижевна задруга. (Jovanović, Slobodan. 1990. *Sabrana dela Slobodana Jovanovića – tom 8*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod – Jugoslavijapublik – Srpska književna zadruga.)
- Јовичић, Миодраг. 1–2/1965. Емпиријска истраживања у упоредним студијама у области права. *Анали Правног факултета у Београду*: 60–71. (Јовичић, Миодраг. 1–2/1965. *Empirijska istraživanja u uporednim studijama u oblasti prava. Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*: 60–71.)
- Јовичић, Миодраг. 1969. *Омбудсман: чувар законитости и права грађана*. Београд: Институт за упоредно право. (Јовичић, Миодраг. 1969. *Ombudsman: čuvar zakonitosti i prava građana*. Beograd: Institut za uporedno pravo.)
- Јовичић, Миодраг. 1973. *Савремени федерализам: упоредноправна студија*. Београд: Савремена администрација. (Јовичић, Миодраг. 1973. *Savremeni federalizam: uporednopravna studija*. Beograd: Savremena administracija.)
- Јовичић, Миодраг. 1977а. *О уставу: теоријско-компаративна студија*. Београд: Савремена администрација. (Јовичић, Миодраг. 1977а. *O ustavu: teorijsko-komparativna studija*. Beograd: Savremena administracija.)
- Јовичић, Миодраг. 1977б. *Закон и законитост: животи правних процеса*. Београд: Радничка штампа. (Јовичић, Миодраг. 1977б. *Zakon i zakonitost: život pravnih propisa*. Beograd: Radnička štampa.)
- Јовичић, Миодраг. 1997. *Слободан Јовановић, илустрирана монографија*. Београд: Вајат. (Јовичић, Миодраг. 1997. *Slobodan Jovanović, ilustrovana monografija*. Beograd: Vajat.)

- Јовичић, Миодраг. 1998а. Слободан Јовановић, личност и дело. *Зборник радова са научној скупи одржаног од 17. до 20. фебруара 1997.* Београд: САНУ. (Jovičić, Miodrag. 1998a. Slobodan Jovanović, ličnost i delo. *Zbornik radova sa naučnog skupa održanog od 17. do 20. februara 1997.* Beograd: SANU.)
- Јовичић, Миодраг. 1998б. Ко представља данас реакцију. 60–62. *Реч младих Срба – избор чланака 1948–1950*, ур. Угљеша Крстић. Београд: Вајат. (Jovičić, Miodrag. 1998b. Ko predstavlja danas reakciju. 60–62. *Reč mladih Srba – izbor članaka 1948–1950*, ur. Uglješa Krstić. Beograd: Vajat.)
- Јовичић, Миодраг. 2002а. Сећања и записи. 16–133. *Миодраг Јовичић о себи и други о њему*, ур. Јовица Тркуља. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Jovičić, Miodrag. 2002a. Sećanja i zapisi. 16–133. *Miodrag Jovičić o sebi i drugi o njemu*, ur. Jovica Trkulja. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)
- Јовичић, Миодраг. 2002б. Записи са робије. 140–147. *Миодраг Јовичић о себи и други о њему*, ур. Јовица Тркуља. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Jovičić, Miodrag. 2002b. Zapisi sa robije. 140–147. *Miodrag Jovičić o sebi i drugi o njemu*, ur. Jovica Trkulja. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)
- Јовичић, Миодраг. 2004. *Слободан Јовановић, илустрирована монографија*. 2. издање. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Jovičić, Miodrag. 2004. *Slobodan Jovanović, ilustrovan monografija*. 2. izdanje. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)
- Јовичић, Миодраг. 2006. *Изабрани списи, књига 5 – Уставни и политички системи*. Београд: Службени гласник – Правни факултет Универзитета у Београду. (Jovičić, Miodrag. 2006. *Izabrani spisi, knjiga 5 – Ustavni i politički sistemi*. Beograd: Službeni glasnik – Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)
- Кнежевић, Милош. 2002. Од конфедерације до регионалне државе. 235–264. *Миодраг Јовичић о себи и други о њему*, ур. Јовица Тркуља. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Knežević, Miloš. 2002. Od konfederacije do regionalne države. 235–264. *Miodrag Jovičić o sebi i drugi o njemu*, ur. Jovica Trkulja. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)
- Крстић, Угљеша. 2002. Рани дани једног нараштаја. 277–287. *Миодраг Јовичић о себи и други о њему*, ур. Јовица Тркуља. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Krstić, Uglješa. 2002. Rani dani jednog naraštaja. 277–287. *Miodrag Jovičić o sebi i drugi o njemu*, ur. Jovica Trkulja. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)
- Милојевић, Момир. 2002. Размишљања над биографијом и библиографијом Миодрага Јовичића. 310–330. *Миодраг Јовичић о себи и други о њему*, ур. Јовица Тркуља. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Milojević, Momir. 2002. Razmišljanja nad bio-

grafijom i bibliografijom Miodraga Jovičića. 310–330. *Miodrag Jovičić o sebi i drugi o njemu*, ur. Jovica Trkulja. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)

Поповић, Драгољуб. 2008. Белешке о примени упоредног метода у Јовановићевој теорији државе. 113–133. *Скице правничких портрета*, ур. Драгољуб Поповић. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду – Службени гласник. (Popović, Dragoljub. 2008. Beleške o primeni uporednog metoda u Jovanovićevoj teoriji države. 113–133. *Skice pravničkih portreta*, ur. Dragoljub Popović. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Službeni glasnik.)

Sacco, Rodolfo. 1990. *Introduzione al diritto comparato*. Torino: Giappichelli.

Степановић Тодоровић, Сања. 2002. Библиографија. 349–389. *Миодраг Јовичић о себи и другу о њему*, ур. Јовица Тркуља. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Stepanović Todorović, Sanja. 2002. Bibliografija. 349–389. *Miodrag Jovičić o sebi i drugi o njemu*, ur. Jovica Trkulja. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)

Тркуља, Јовица. 2002. Биографија. 345–348. *Миодраг Јовичић о себи и другу о њему*, ур. Јовица Тркуља. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Trkulja, Jovica. 2002. Biografija. 345–348. *Miodrag Jovičić o sebi i drugi o njemu*, ur. Jovica Trkulja. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)

Dragoljub Popović, PhD
Full Professor
Union University of Belgrade
Faculty of Law

MIODRAG JOVIČIĆ'S COMPARATIVE CONSTITUTIONAL LAW

Summary

Professor Miodrag Jovičić (1925–1999) was the most renowned and prolific Serbian academic in the field of comparative constitutional law. He received his LLB and PhD in law from the University of Belgrade and seldom went abroad for further studies. Although he was strongly influenced by certain French authors, his main source of inspiration was the work of Slobodan Jovanović. Politically marginalized, Jovičić used his research of comparative constitutional law as an escape from reality and the circumstances in his country.

Jovičić's work did not rely on an original method of research. On the contrary, he remained faithful to the methods developed by the mainstream of the world scientific and law community. The apogee of his work was the book *Great Constitutional Systems*, in which he presented his views on the subject in a systematic and synthetic way. This article presents Jovičić's method of work and the salient points of his theoretical endeavors, as well as elaborating on his intellectual influences.

Key words: *Miodrag Jovičić*. – *Slobodan Jovanović*. – *Constitutional Law*. – *Comparative Law*. – *Foreign Influences*.

Достављено Уредништву: 2. јуна 2020. године.

Прихваћено за објављивање: 20. јуна 2020. године.